
EURO kasutuselevõtt ja kuritegevus

Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond, Jako Salla
Detsember 2010

Järeldused

- Euro kasutuselevõtu ning kuritegevuse üldtaseme vahel seost tuvastatud ei ole. Kuritegevus ELi riikides pigem väheneb.
 - Teatud liiki organiseeritud kuritegevusele võib mõju olemas olla, kuid samas võltsitakse rahatähti hoolimata sellest, millise valuutaga on tegu.
 - Elanikkonna tasemel võib, eriti esimestel üleminekujärgsetel kuudel, tulla ette juhtumeid, kus pettuste ja kelmuste toimepanemiseks kasutatakse ära inimeste (riskigrupid: eakad ja muukeelsed) vähest teadlikkust.
- Euroopa integratsioon on Eesti jaoks juba suures osas toimunud läbi ELi ja Schengeni õigusruumiga liitumise. Kuritegelike kavatsustega inimeste vabama liikumise mõju on olnud kuritegevusele ilmselt suurem kui EUROga liitumise mõju saab olema. EURO kasutuselevõtt kuritegevuse laiemat pilti Eestis ilmselt eriti ei muuda.
- Kui riik võtab kasutusele uue valuuta, on oodatav, et käibelt kaduva raha võltsimise asemel hakatakse võltsima uut raha (EURO puhul on tõenäolisem, et mujal võltsitud raha tuleb Eestisse käibele). Sellega seoses on ennustatav ka käibesse tulevate võltseurode arvu kasv Eestis, kuid ilmselt jääb sarnaselt teiste riikidega, mis hiljuti euroalaga liitunud on, võltsitud raha osatähtsus ringluses Eestis keskmisest madalamaks. Seni on Eestis enim võltsitud valuutadeks olnud Eesti kroonid ning USA dollarid. Võltsitud EUROsid on avastatud mõnikümmend aastas. ELi liikmete seas on Eesti olnud üks väikseima võltsitud EUROde levikuga riike.
- Euroga liitunud riikide kogemused võltsraha osakaalu muutuste suhtes on olnud erinevad. Näiteks Slovakkias kasvas võltsitud Eurode avastamine liitumisjärgsel aastal kaheksa korda, kuid jäi sellest hoolimata Euroopa keskmisele alla. Sloveenias oli võltsitud EUROde avastamise tase kõrge juba enne eurotsooniga liitumist, samas on pärast liitumist peaaegu olematuks probleemiks muutunud võltskupüüride avastamine muude valuutade osas.
- Eesti atraktiivsust võltseurodega tegelevatele kuritegelikele gruppidele vähendavad Eesti turu väiksus ning sularaha väike osakaal rahakäibes (enam kasutatakse elektroonilisi kanaleid). Kuigi EUROsid võidakse võltsida väiksemates riikides (nagu nt paar aastat tagasi Leedus ja Bulgaarias), püütakse võltsraha käibele lasta eelkõige siiski suurtel turgudel (nt Prantsusmaal ning Hispaanias).
- Võltsitud eurokupüüride hulgas on enim levinud €50, müntidest €2.
- Euroalaga liitunud riikides avastatakse valdav enamik võltskupüüre pankades, kuhu raha kogutakse poodidelt ja muudelt sularahaga tegelevatelt asutustelt. See piirab omakorda võimalusi valeraha levitajaid tabada. Münte võidakse proovida levitada ka erinevate automaatide (nt mängu- või parkimisautomaadid) kaudu.
- Menetlevate kriminaalajade arv võltsrahaga seotud kuritegude puhul kasvab ilmselt raha kasutamist puudutavate juhtumite osas, kuid reaalne menetluskoormuse kasv sõltub pigem võimekusest neid kuritegusid lahendada.

1. Eesmärk

Hinnata teiste riikide näitajate põhjal EURO kasutuselevõtmisega seotud kuritegevusriske, pöörates erilist tähelepanu valeraha levikule. Probleemi taustaks on nii meedias kui mujal esilekerkinud väited ning hirmud selle kohta, et EURO kasutuselevõtt võib kasvatada kuritegevust. Sarnased hirmud on eelnenud ka Eesti ühinemisele Euroopa liidu ning Schengeni õigusruumiga.

Eurotsoon

Euro asendab rahvusvaluutat 2009. aasta lõpu seisuga kuueteistkümnes riigis. Kaksteist Euroopa riiki võtsid ühisraha kasutusse 1. jaanuaril 2002. Hiljem on lisandunud veel neli riiki:

- 1.1.2007 Sloveenia
- 1.1.2008 Küpros ja Malta
- 1.1.2009 Slovakkia

Euro on USA dollari järel olulisim ülemaailmne valuuta, Europoli hinnangul teevad selle majanduslik väärtus ning usaldusväärsus sellest sihtmärgi raha võltsijatele ning organiseeritud kuritegevuse võrgustikele¹. Tihti on EUROde võltsimine seotud ka teiste kuritegevuse valdkondadega nagu narkokaubandus, rahapesu ning majanduskuritegevus².

2. Üldised kuritegevusnäitajad

Eesti elanikest 67% kardab seoses Euroopa Liiduga rahvusvahelise kuritegevuse kasvu, Eesti krooni kadumise pärast on mures 63% vastanutest (Eurobarometer 2004.1).

Enne Eesti ühinemist Euroopa Liiduga 2004. aasta kevadel, viidi läbi Eurobaromeetri avaliku arvamuse uuring, kus muuhulgas taheti teada, millised on elanike hirmud seoses EL-i laienemisega. Selgus, et Eesti elanike hirm oli kõige suurem rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse kasvu pärast³, samas kandidaatriikides keskmiselt muretseti kõige enam võimalike probleemide pärast, mis liitumine toob kaasa põllumajandussektorile. Vanade liikmesriikide elanike hirmud olid kõige sagedamini seotud töökohtade liikumisega uutesse liikmesriikidesse.

Kuigi Eesti inimeste mure organiseeritud kuritegevuse pärast on kõrgem kui teistes riikides keskmiselt, valmistas uute riikide liitumine ELiga enam muret vanadele liikmesriikidele⁴, seal pidas rahvusvahelist organiseeritud kuritegevust ohuks 64% elanikest, kandidaatriikides keskmiselt aga 61%.

Kuritegevuse statistiliste näitajate kohaselt pole uued liikmesriigid kuritegevust Euroopa Liidus kasvatanud (Statistics in Focus, 36/2009), küll on aga piiride avanemine suurendanud ka kurjategijate liikuvust. Kuigi ka Balti riikides on kardetud kuritegevuse kasvu, on kuritegevus vähenenud liitumiseelse ajaga võrreldes kõigis kolmes riigis ning siit pärit kurjategijaid on liikunud rikkamatesse riikidesse.

Kuritegevusnäitajad EURO kasutuselevõtnud riikides

Sloveenias⁵ vähenes kuritegevus võrreldes 2006. aastaga esimesel EURO kasutus aastal vaid veidi, suurem langus leidis aset 2008. aastal, kuid 2009. aastal tõusid registreeritud kuritegude arv 2007. aasta tasemele tagasi. Sama trend iseloomustab ka majanduskuritegevust, 2009.

¹ Europol, Annual Report 2008

² Eurpol, EU Organised Crime Threat Assessment 2009

³ Teisena kõige enam mainiti Eestis hirmu rahvusvaluuta kadumise pärast.

⁴ Kõige enam muretseti liitumisega kaasneva kuritegevuse pärast Soomes ja Rootsis, kus muretsenuid oli vastavalt 80 ja 81%.

⁵ Sloveenia politsei 2009. aasta aruanne: <http://www.policija.si/eng/images/stories/Statistics/AnnualReport2009.pdf>

aastal kasvatasid majanduskuritegude arvu eelkõige kelmused. Organiseeritud kuritegevuse valdkonnas kasvas eelkõige narkokaubanduse osakaal.

Küprosel⁶ vähenes kuritegevus esimesel aastal pärast EURO kasutuselevõttu, andmed 2009. aasta kohta aga pole veel avalikud.

Malta⁷ jätkus ka peale EURO kasutuselevõttu juba 2005. aastal alanud kuritegude arvu vähenemine.

Slovakkias⁸ püsis registreeritud kuritegude üldarv enne ja pärast EURO kasutuselevõttu samal tasemel. Majanduskuritegude arv tõusis 2009. aastal pärast paariaastast langust tagasi 2005/2006. aasta tasemele, samas pole täpsemalt teada, mis tegurid majanduskuritegude arvu mõjutasid.

3. Raha võltsimine ja võltsraha kasutamine

Kui uuele rahale üleminek üldistest kuritegevusnäitajatest välja ei paista, siis mõnevõrra suurem mõju võiks laiema levikuga valuuta kasutamisel olla nii valeraha valmistamisele kui ka selle kasutamise juhtumitele.

Järgnevalt on toodud ülevaade esiteks EUROPOLI analüüsides ning Euroopa keskpanga andmetest, mis puudutavad võltsraha levikut; teiseks Eesti poliitikute ja ekspertide hinnangutest meedias ja mujal ning kolmandaks muutustest neljas EURO kasutuselevõtnud riigis. Samuti on toodud välja Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi (EKEI) statistika rahade võltsimise kohta Eestis ning võltsraha puudutavate kuritegude andmed (Justiitsministeeriumi statistika).

3.1 EUROPOLI ülevaated

EURO esimese käibeoleku aasta (2002) järel märgiti Europoli aastaraamatus, et peamine oht EUROde võltsimiseks tuleneb väljastpoolt Euroopa Liitu, eelkõige Ida-Euroopa riikidest, nagu Bulgaaria. Võltsitud EUROde avastamine hoogustus märgatavalt 2002. aasta teisel poolel ning enimvõltsitud rahatähks oli €50 kupüür.

Europoli organiseeritud kuritegevuse ohuhinnangus⁹ toodi välja, et 2007. aastal levisid vääreurod kõikjal Euroopa Liidus, kõige enam aga Prantsusmaal, Itaalias, Hispaanias, Saksamaal, Austrias, Hollandis ning Belgias. Kõige vähem võltseurosid avastati 2007. aastal Taanis, Lätis ning Eestis (2009. aastal avastati kõige vähem võltseurosid Eestist). Ohuhinnangu kohaselt tegelesid võltseurode levitamisega peamiselt organiseeritud kuritegelikud ühendused Itaaliast, Leedust, Poolast ning Bulgaariast.

2008. aasta Europoli aastaraamatu kohaselt oli EUROde peamine võltsimiskeskus Lõuna-Ameerikas, eriti Kolumbias, kus valmistatud võltsraha levitati (plaaniti levitada) Lõuna-Euroopa riikide kaudu. Organiseeritud kuritegevuse ohuhinnangu¹⁰ kohaselt ületas käibelt eemaldatud eurokupüüride arv 2008. aastal 600 000 piiri, seoses võltsimisega tabati peaaegu 400 kahtlustatavat ning ärahoitud kriminaaltulu ulatus 34 miljoni EUROni. Kui Balkani riikides kasvas suure nominaalväärtusega avastatud võltseurode, siis Itaalias suurenes väiksema väärtusega EUROde levik. Võltsimiskeskustena toodi välja Bulgaaria, Türgi, Kolumbia, Itaalia ja Leedu.

Võltsitud eurokupüüride seas sai levikult suurimaks €20, senise €50 asemel; kolm rahatähte (€20, €50 ja €100) moodustasid 2008. aastal 94% ringluses olevast võltsrahast. Müntide osas märgiti ohuhinnangus kasvavat trendi nende käibelelaskmisel läbi mänguautomaatide.

⁶ Statistical Service:

http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/populationcondition_27main_en/populationcondition_27main_en?OpenForm&sub=7&sel=1

⁷ National Statistics Office, Malta: http://www.nso.gov.mt/statdoc/document_file.aspx?id=2840

⁸ Statistical Office of the Slovak Republic: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=11636>

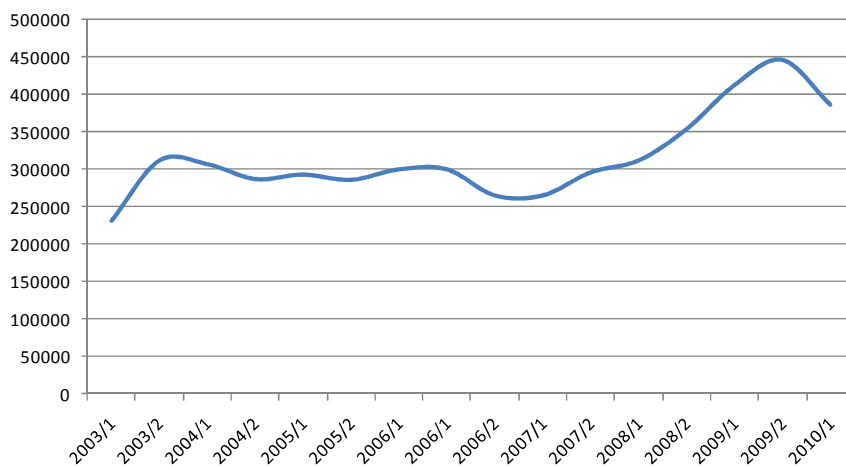
⁹ Organised Crime Threat Assessment 2008

¹⁰ Organised Crime Threat Assessment 2009

Viimane, 2009. aasta Europoli tööülevaade¹¹ märkis, et võltseurode tootmine kasvab, kuigi käibelt kõrvaldatud EUROde rahaline koguväärtus võrreldes 2008. aastaga langes. Selle põhjuseks oli see, et avastatud võltsraha hulgas oli võrreldes varasemaga madalama väärtusega rahatähti (€100, €500) ning rohkem rahatähti väärtusega €20 ja €50. Samuti kasvas märkimisväärselt käibelt kõrvaldatud võltsmüntide arv.

3.2 Euroopa keskpanga andmed

Euroopa keskpank avaldab teavet võltsitud pangatähtede avastamise kohta kaks korda aastas. Viimase, 2010. aasta I pa kohta koostatud, ülevaate kohaselt¹² eemaldati raharinglusest 387 000 võltseuro rahatähte – see on 13% vähem kui 2009. aasta teisel poolaastal. Samas näitab pikemaajaline aegrida, et aastatel 2008-2009 tõusis võltskupüüride arv märgatavalt, seniselt 284 000 avastatud kupüürilt poolaastas 381 000 kupüürini.

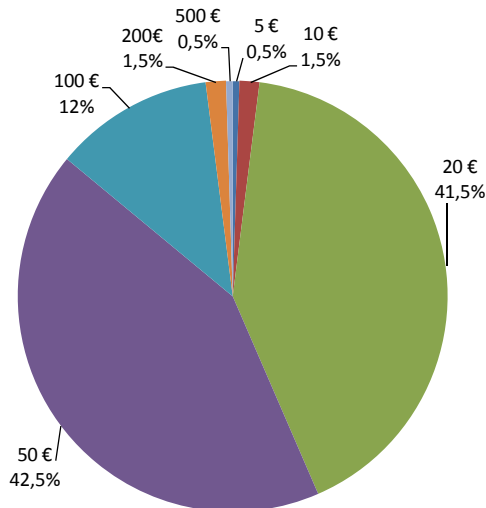

Joonis 1. Käibelt eemaldatud võltskupüüride arv (Euroopa Keskpank)

2010. aasta I poolel kõrvaldati käibelt enim €50 väärtusega kupüüre, järgnesid kupüürid väärtusega €20, €100. Keskpanga hinnangul püsib võltsitud rahatähtede osakaal, arvestades originaalkupüüride arvu käibes (12,8 miljardit), siiski kokkuvõttes väga madalal tasemel. Enam kui 98% avastatud võltskupüüridest leiti eurosooni riikidest, 1% muudest ELi riikidest ning 0,5% mujal maailmas.

¹¹ Europol Review 2009

¹² <http://www.ecb.int/press/pr/date/2010/html/pr100719.en.html>

Joonis 2. 2010. aasta I poolel käibelt kõrvaldatud võltskupüüride osakaal vastavalt rahatähe väärtusele

3.3 Kohalikud hinnangud

Seoses EURO kasutuselevõtu lähenemisega on hinnanguid EURO mõjust kuritegevusele ka meedias sagedamini avaldama hakatud. Enamasti on antud hinnangud olnud rahustavas toonis ning möönnud võltseurode leviku suurenemise tõenäosust.

- **Krista Aas** (Linnaleht¹³)

Kas politsei hinnangul on inimestel põhjust karta, et eurole üleminek toob kaasa valeraha leviku kasvu?
Suureks hirmuks ja paanikaks pole põhjust. Euro on turvaline raha, aga samas kurjategijate jaoks tänu laiemale kasutamisele paraku selgelt huvipakkum kui Eesti kroon.

Kuidas võltsitud kroonidega ja muude riikide rahatähtedega üldse Eestis asjalood on?

Võltsitud Eesti kroonidega tekitatav kahju on näiteks võltsitud dollarite või eurodega võrreldes suhteliselt väike, sest dollarite ja eurode puhul on raha nominaalväärtus suurem. Kui rääkida võltsitud eurodest, siis seni on aastas Eestis ringlusest kõrvaldatud umbes 50–100 võltsitud eurokupüüri. Võltsitud kroonidest on kõrvaldatud keskel läbi 250 ühikut. Lisaks võltsitud eurodele ja kroonidele kõrvaldataksegi kõige rohkem käibelt järgi tehtud USA dollareid. /.../ Arvestades eurotsooni kuuluvate riikide senist kogemust, siis võib prognoosida, et euro kasutuselevõtuga võib esineda võltsitud eurokupüüride suurenemist käibes.

- **Andres Anvelt** (Pealinn¹⁴)

Eesti on nii marginaalne /.../ Kõige tõenäolisem on pettuste lisandumine, kus püütakse ära kasutada eriti vanemate inimeste teadmatust. /.../ Euro tulekuga muutub kurjategijate elu pisut lihtsamaks – kaob ära vajadus kroone eurodeks vahetada. Suureneda võib kohalike kurjategijate huvi sularahaga tegelevate firmade vastu. Suure rahvusvahelise huvi tekkeks peaks olema vägev majandustõus või siis tugev äriidee.

- **Marko Pomerants** (Pealinn)

Kogu austusega krooni vastu, kurjategijate huvi euro vastu saab kindlasti olema suurem, sest seda on võimalik laiemalt kasutada.

- **Ain Seppik** (Pealinn)

Kuritegevus on niigi rahvusvaheline. Eestis «saavutati» see Euroopa Liitu astumise ja piiride avanemisega. Kurjategijaid tegelikult ei huvita, kas tegu on kroonide või eurodega, tahetakse ka latte ja rublasid.

¹³ <http://www.linnaleht.ee/?page=99&id=465>

¹⁴ <http://www.pealinn.ee/?pid=164&nid=7550&lang=5>

- **Marko Pomerants** (Riigikogu istung 18.10.2010)

/.../ Üha laiema üleilmastumise olukorras ei ole rahvusvahelisele organiseeritud kuritegevusele riigipiirid juba aastaid takistuseks. Nii nagu ei ole üleilmastumisest puutumatud enamik riike maailmas, ei ole seda kindlasti ka Eesti, see käib ka rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse kohta. See, et euro kasutuselevõtt loob senisest eriliselt soodsama pinnase organiseeritud kuritegevusele Eestis, ei tundu tõenäoline, sama puudutab ka majandusse imbumist.

Kui palju politsei prognooside kohaselt võltseurosid saab kahe aasta pärast ringluses olema ja kui palju on see valeraha protsent suurem, võrreldes kroonidega? Kui palju saab kahe aasta pärast võltsitud eurokupüüre Eestis ringluses olema, on konkreetselt prognoosida raske. Arvestades aga eurotsooni kuuluvate riikide senist kogemust, saab neid kindlasti olema senisest oluliselt rohkem.

- **Lenno Reimand** (Eesti Päevaleht¹⁵)

Siis on ilmselt meie politseil ka välja arvestatud, kui palju Eestis võiks esimese aastaga võltsraha käibele tulla.

Seda ma siin hea meelega spekulierima ei hakkaks, aga tuginedes teiste riikide kogemusele, on kindel, et valeraha probleem muutub tõsisemaks, kui siiani on olnud. Kui suures ulatuses, on raske ennustada. Kui räägime kvaliteedist, siis mida aasta edasi, seda paremaks on võltsingud läinud. Kunagi olid olemas superdollarid. Usun, et ei ole väga kaugel aeg, mil ilmuvad ka supereurod. Ühel hetkel oleme olukorras, kus pangatähtede tootmiseks kasutatakse sama tehnikat ja materjali ja siis ongi ainus erisus selles, et üks on legaalselt emiteeritud rahatäht ja teine ei ole.

/.../

Kui vaatame tagasi viimastele liitujatele, kes mõnes mõttes on Eestiga sarnased – Sloveenia, Malta –, siis seal ei ole valeraha massiliseks probleemiks muutunud. Need riigid on astunud ühte paati teiste euroriikidega.

Eesti positiivne pool on see, et meie sularahakäive on võrreldamatult madalam kui paljudes teistes riikides. See on ka märk sellest, et see valeraha probleem ei saa meil olema niivõrd tõsine nagu mõnes teises riigis, kus tarbija traditsioonilise käitumise tõttu on sularaha tunduvalt rohkem. Meil on sularaha kasutus väike ja sedavõrd on väiksem ka võimalus siin valerahaga suurt profiiti lõigata.

Mida täpsemalt õpetas meile Sloveenia ja Malta kogemus? Kuidas neil eurole üleminek valeraha osas esimestel nädalatel läks?

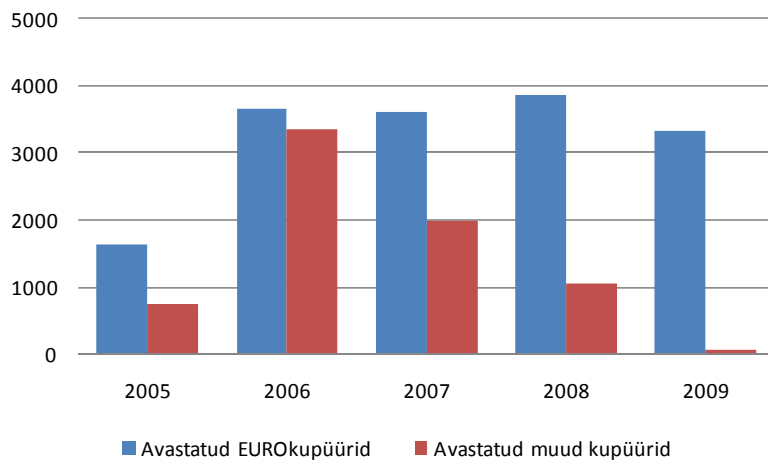
Põhiraskus euro kasutuselevõtu alguses on korrakaitselisel tegevusel – politsei nähtavusel, teavitustegevusel kuni selleni välja, et politseil on tehnika tuvastamiseks otse tänaval võltsinguid. Meie arvatavasti nii kaugele ei lähe.

Mingil hetkel aga, umbes kolmas-neljas kuu pärast euro kasutuselevõttu, kaldub probleem rohkem kriminaalpolitsei poolele. Tuleb rohkem võltsinguid, neid hakkab rohkem välja tulema ja märtsis-aprillismais hakkame nägema tegelikku pilti.

¹⁵ <http://www.epl.ee/artikkel/586723> (5.11.2010)

3.4 EUROde võltsimisjuhtumid rahatsooniga liitunud riikides

Sloveenias avastatakse politsei andmetel¹⁶ aastas 3000-4000 võltseuro kupüüri või münti, sellele tasemele kasvas avastamine juba aasta enne eurotsooniga liitumist.

Joonis 3. Avastatud võltsraha Sloveenias

2006. aastal avastati Sloveenias ka erakordselt palju muid võltsrahasid peale Eurode, nende seas moodustasid enamiku Sloveenia dollarid, järgmisel, 2007. aastal aga moodustasid enamiku USA dollarid, mida püüti eelkõige realiseerida kasiinodes.

Kui enne liitumist levisid võltseurod peamiselt suuremates linnades ning transiiditsoonides, siis juba liitumisaastal levisid võltseurod üle kogu riigi. Praegu avastatakse enamik võltsrahast kommertspankade poolt, kuhu see jõuab peamiselt läbi sularahaga tegelevate ettevõtete ning kus kontroll rahade ehtsuse üle pole järelikult piisavalt tõhus.

Pärast euroalaga liitumist kasvas selliste avastatud juhtumite arv, kus kuritegelikud ühendused tegelesid raha võltsimisega: 2006. aastal oli selliseid juhtumeid veel 2, 2007. aastal 8 ning 2008. aastal juba 16. 2009. aastal langes organiseeritud kuritegevusega seotud raha võltsimise juhtumite arv neljani.

Sloveenia panga¹⁷ informatsiooni kohaselt eemaldati 2009. aastal käibest 1891 võltseuro kupüüri ning 1448 võltsmünti, vähenemine võrreldes 2008. aastaga tulenes eelkõige avastatud võltsmüntide arvu vähenemisest. Käibelt eemaldatud võltsraha väärtus (saamatajäänud kuritegelik tulu) oli 2009. aastal €118 592, see on 44% vähem kui 2008. aastal. Sarnaselt teistele riikidele on ka Sloveenias võltskupüüride seas kõige enam kupüüre väärtuses €20, €50 ja €100, müntide seas on enim levinud €2.

Küprosel võeti EURO kasutusele 2008. aastal, Küprose keskpanga hinnangul¹⁸ on euroala riikide võrdluses Küprosel käibelolevate võltseurode suhtarv kõige madalam.

2008. aastal eemaldati käibelt 576 võltskupüüri, 2009. aastal oli neid veidi enam – 604. Kõige enam on Küprosel avastatud €50 võltskupüüre, need moodustavad 56% avastatud võltsrahast. Sarnaselt Sloveeniale avastatakse enamik võltsrahast pankade poolt.

Küprose ekspertiisikeskuse andmetel¹⁹ pole seni Küprosel avastatud ühtegi võltseurode tootmise juhtumit, samuti pole avastatud võltsmünti. 2010. aastal tabati Küprosel Kreeka kodanikud, kes püüdsid Küprosel käibesse lasta peaaegu 1000 €50 rahatähte.

¹⁶ Politsei aastaaruanne 2009 <http://www.policija.si/eng/images/stories/Statistics/AnnualReport2009.pdf> ning varasemad.

¹⁷ <http://www.bsi.si/en/search.asp?Page=1>

¹⁸ http://www.centralbank.gov.cy/media/pdf/ANNUAL_REPORT_2009_EN.pdf

Maltal kohta on avalikku informatsiooni vähe ning keskpanga analüüsikeskusest ei õnnestunud vastust päringule saada.

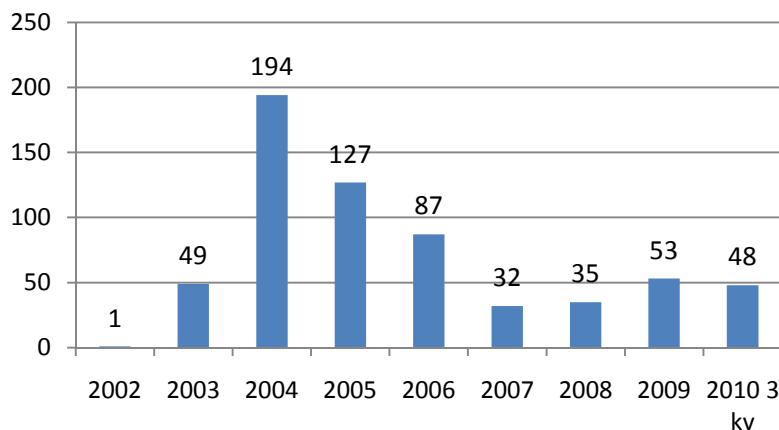
Teada on, et kui 2008. aastal avastati Maltal üle 3000 võimaliku võltsraha, siis 2009. aastal nende arv langes märkimisväärselt, avastati üle 2000 eurokupüüri ning väike arv võltsmünti.

Slovakkias, kus EURO võeti kasutusele 2009. aastal. Kohaliku keskpanga²⁰ teatel tõusis liitumisjärgselt märgatavalt avastatud võltseurode arv. Sloveenias oli tõus eriti märgatav: kui 2008. aastal avastati 258 võltseuro kupüüri, siis 2009. aastal 2093 (väärtuses €157 145) (müntide osas oli tõus samuti väga suur 17lt 2008. aastal 810 mündini 2009. aastal). Samas on Slovakkias võltseurode suhtarv ringluses olevate eurode suhtes siiski keskmisest madalam. Sellele, et võltseurode levitajad püüdsid kasutada ära inimeste teadmatust, viitab see, et 40% 2009. aastal avastatud võltseurodest avastati kolme esimese käibeloleku kuu jooksul. Kõige enam oli võltsitud kupüüride hulgas €50 ja €100 ning müntide seas €2.

Slovakkia keskpanga 2010. aasta I poolaasta statistika kohaselt vähenes võrreldes 2009. aasta I poolaastaga märgatavalt avastatud võltskupüüride arv, kuid tõusis võltsitud müntide arv.

3.5 Võltsitud raha avastamine Eestis²¹

Alates 2004. aastast²² on EKEI Eestis avastanud 626 võltsitud EURO kupüüri väärtuses €49030. Viimasel neljal aastal on võltsitud Eurode arv püsinud stabiilne – aastas on avastatud 30-60 võltsitud rahatähte. Avastatud kupüüride arv oli kõrgeim 2004. aastal, kui avastati 194 võltseurot. Võrreldes Küprose ja Maltaga (mis on rahvaarvult väiksemad riigid kui Eesti) ning Sloveenia ja Slovakkia (mis on rahvaarvult suuremad riigid kui Eesti) on Eestis võltseurosid märkimisväärselt vähem avastatud. Näiteks avastati Sloveenias nii liitumisele eelnenud kui järgnenud aastal ca 3500 võltseurot.

Joonis 4. Avastatud võltseuro kupüüride arv Eestis

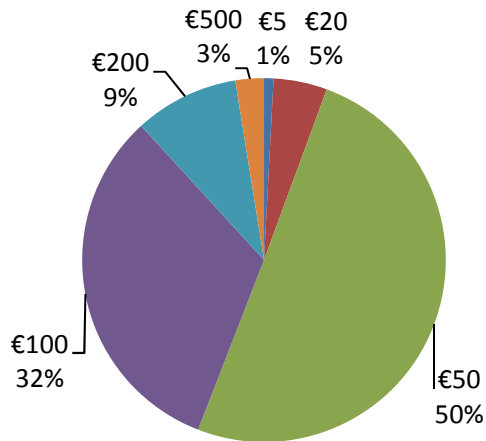
Sarnaselt teiste riikidega on ka Eestis kõige enam levinud võltsitud €50 kupüürid. Alates 2007. aastast avastatud võltseurode hulgas oli iga teine kupüür väärtusega €50. Iga kolmas avastatud kupüür oli väärtusega €100. Võrreldes teiste riikidega on Eestis vähem avastatud võltsitud €20 kupüüre.

¹⁹ Kirjavahetus 25.10.2010: Christakis Antoniou

²⁰ <http://www.nbs.sk/en/banknotes-and-coins/counterfeits/reports-on-euro-counterfeiting/status-report-on-euro-counterfeits-seized-in-2009>

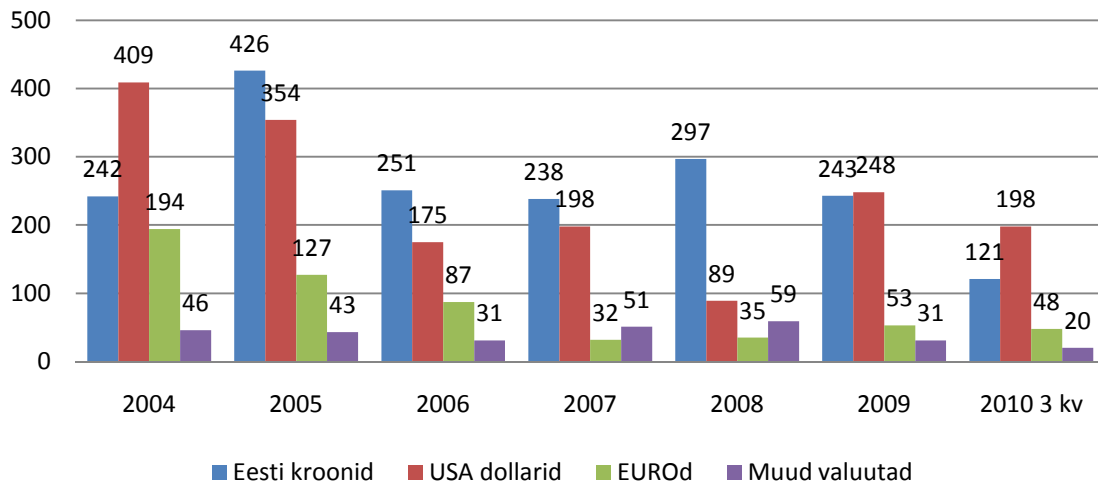
²¹ Järgnevalt kasutatakse Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi andmeid.

²² sh 2010 3 esimest kvartalit.

Joonis 5. Aastatel 2007-2010²³ avastatud võltsitud EURO võltskupüüride jaotus vastavalt väärtusele

Kui vaadata olukorda Eestis avastatud võltsraha puhul laiemalt, siis on näha, et alates 2004-2005. aastast on avastatud kupüüride koguarv, arvestades kõiki valuutasid, vähenenud. Nimetatud aastatel avastati Eestis vastavalt 891 ning 950 võltskupüüri, pärast seda on aga avastatud kupüüride arv jäänud 400 ja 600 vahele, 2010. aasta 9 kuuga on EKEI teinud kindlaks 387 võltskupüüri. Kõige enam oli nende seas USA dollareid (198 kupüüri), järgnesid Eesti kroonid (121 kupüüri) ning EUROd (48 kupüüri).

Joonis 6. Eestis avastatud võltskupüüride arv: Eesti kroonid, USA dollarid, EUROd, muud valuutat

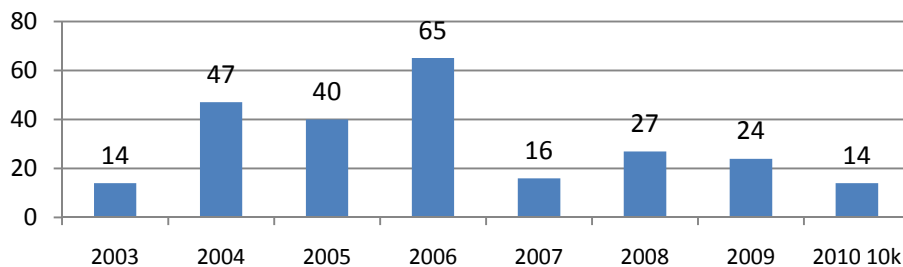
Kokkuvõttes võib järeldada, et Eestis on läbi aastate enim levinud võltsitud kroonid ning dollarid. Kui võrreldes 90ndatega on viimasel kümnendil aastas avastatud võltsitud kroonikupüüride arv püsinud samal tasemel (ca 230 kupüüri aastas), siis avastatud võltsdollarite arv on vähenenud.

²³ 2010 3 esimest kvartalit.

3.6 Kriminaalstatistika võltsraha kohta

Karistusseadustiku järgi on kuritegu nii raha võltsimine (KarS § 333 Maksevahendi ja väärtpaberi võltsimine; KarS § 333¹ Raha võltsimine²⁴) kui võltsitud raha kasutamine (KarS § 334 Võltsitud maksevahendi ja väärtpaberi käitlemine).

Võltsimisena registreeritud kuritegude arv oli praegusega võrreldes kõrge aastatel 2004-2006, viimastel aastatel on selliseid kuritegusid registreeritud paarkümmend aastas. Aastatel 2008-2009 oli nende seas kõige enam Eesti kroonide võltsimise juhtumeid (enamasti püüti võltsida raha koopiomasina abil), järgnesid pangakaartidega seotud juhtumid (ebaseaduslike kaardiandmete lugejate paigaldamine rahaautomaatide juurde; võltsitud kaartide kasutamine). Mitmed juhtumid sarnanesid aga kirjelduselt võltsitud raha kasutamisenä registreeritud juhtumitele (näiteks avastati võltsitud rahataht).

Joonis 7. Maksevahendi ja väärtpaberi võltsimisena registreeritud kuriteod

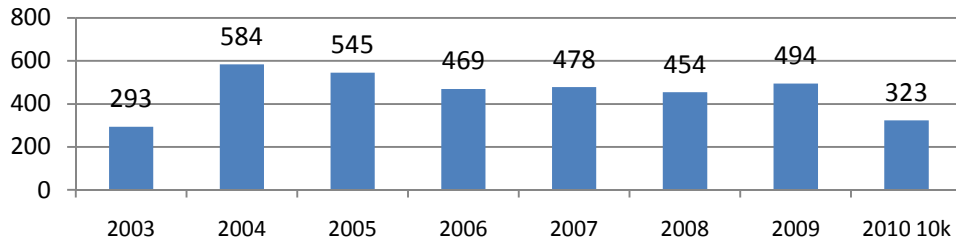
2009. aastal saatis prokuratuur kohtusse 12 isikut, keda süüdistati raha võltsimises, kuritegude lahendamise määr oli 21%. Kohus mõistis samal aastal süüdi 10 isikut. Kõige suuremas kohtuasjas mõisteti raha võltsimises ja/või võltsitud raha kasutamises süüdi üheksa isikut (1-09-10075).

EUROde võltsimise **kriminaalasjade arv** Eestis võib 2010. aasta alguses kasvada, kuna, eelkõige kohalike kurjategijate poolt, võidakse soovida ära kasutada inimeste teadmatust ning uue raha vähest tundmist. Hiljem, kui inimeste teadlikkus on kasvanud, võib eeldada, et kohalike võltsijate motivatsioon võltsimisega tegeleda väheneb (kui Eestisse jõuab mujal võltsitud raha, siis raha võltsimist puudutavat kriminaalasjade arvu see ei mõjuta, küll aga võltsraha kasutamise juhtumite arvu).

Võltsitud maksevahendi/väärtpaberi kasutamisenä registreeritud kuritegude arv²⁵ on aastast-aastasse kõikunud 400-600 vahel, 2010. aasta näitaja jääb ilmselt viimaste aastate näitajatele alla, seega on trend sarnane sellele, mis on nähtav EKEI avastatud võltsraha statistikast. Samas pole ka nende kuritegude hulgas tegu ainult sularahaga seotud juhtumitega, näiteks 2009. aastal registreeriti kümneid korduvaid kuritegusid, mis puudutasid välisriikide kontodelt Eesti sularahaautomaatide kaudu raha väljavõtmisi ja selle katseid ühe isiku poolt.

²⁴ Antud kuritegu lisandus karistusseadustikku 2010. aasta alguses, 2010. aasta novembri lõpu seisuga ühtki kuritegu sellise kvalifikatsiooniga registreeritud ei olnud.

²⁵ Kuritegude statistikast nähtub, et kriminaalmenetlus alustatakse kõikide avastatud võltsrahade juhtumite uurimiseks, hoolimata sellest, kas võltsraha avastatakse finantsasutuses kontrolli käigus või näiteks klienditeenindaja poolt kaupluses.

Joonis 8. Võltsitud maksevahendi või väärtpaberi käitlemine (varasemalt – kasutamine)

Võltsraha kuritegude avastamise tase on madal (2009: 12%), 2009. aastal saatis prokuratuur kohtusse 34 isikut süüdistatuna 43 kuriteos (2008. aastal 41 isikut 132 kuriteos), süüdi mõisteti aasta jooksul 29 isikut.

Käibesse tulevate võltsitud EUROde arv kasvatab 2010. aastal ilmselt ka nendega seotud **kriminaalasjade arvu**. Lähtuvalt teiste riikide kogemusest võib ennustada, et see kasv ületab vähemalt alguses nõ ärajäävate kriminaalasjade arvu, mis oleks olnud seotud kroonide võltsimisega. Võrreldes praeguse olukorraga, kus Eestis kasutatakse oma, väikese levikuga raha, muutub Eesti eurotsooniga liitudes ilmselt atraktiivsemaks ka mujal võltsraha levitamise tegelevatele kurjategijatele.

Samas vähendab Eesti riske võrreldes enamike teiste eurotsooni riikidega madalam elatustase (eeldatavalt kasutatakse võrreldes paberrahaga proportsionaalselt enam münte, mis on võltsijatele vähematraktiivsed) ning suur elektroonilise raha (eelkõige internetipanga teenuste ja kaardimaksete) kasutusaktiivsus, mida sularahavõltsimine ei mõjuta.

Tuleb arvestada aga sellega, et Eesti atraktiivsus võib mõnevõrra kasvada ka nende jaoks, kes tegelevad võltsitud pangakaartidega võõrastelt kontodelt teistes riikides raha väljavõtmisega – võrreldes praeguse olukorraga jääb nende rahvusvaheliste kuritegude puhul ära rahavahetamise protseduur.

Kokkuvõttes on surve võltsraha kasutamisega seotud menetluskoormuse kasvuks suurem kui raha võltsimisega seotud kuritegude puhul. Tuleb aga arvestada sellega, et reaalne koormus menetlusasutuste jaoks nendes kriminaalasjades sõltub vähem juhtumite arvust ning enam võimekusest neid juhtumeid lahendada.

Lisa 1. Avastatud võltseurod koos väeringutega ning nende koguväärtus

EUR	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 3 kv	KOKKU
5	1	1			1	1		4
20	1	2	7	2	5	4	2	23
50	76	113	32	19	12	26	21	299
100	115	10	28	5	13	13	10	194
200	1	1	20	4	4	5	11	46
500				2		4	4	10
KOKKU (tk)	194	127	87	32	35	53	48	576
<i>VÄÄRTUS (EUR)</i>	<i>15525</i>	<i>6895</i>	<i>8540</i>	<i>3290</i>	<i>2805</i>	<i>5685</i>	<i>6290</i>	<i>49030</i>

Allikas: EKEI

Lisa 2. Avastatud võltsitud Eesti kroonid koos väeringutega ning nende koguväärtus

EEK	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 3 kv	KOKKU
2	1	9	8	4	3	5	1	31
5	3	6	4	8	8	3	3	35
10	38	22	32	34	42	11	14	193
25	42	48	15	7	9	2	6	129
50	28	127	111	40	34	38	21	399
100	31	108	35	31	58	31	22	316
500	99	106	46	114	143	153	54	715
KOKKU (tk)	242	426	251	238	297	243	121	1818
<i>VÄÄRTUS (EEK)</i>	<i>55447</i>	<i>71618</i>	<i>32781</i>	<i>62663</i>	<i>79691</i>	<i>81685</i>	<i>30557</i>	<i>414442</i>

Allikas: EKEI